

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЦІННОСТЕЙ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ КУЛЬТУРНИХ ТРАДИЦІЙ

В статті досліджуються проблеми формування системи цінностей в контексті розвитку культурних традицій. Система цінностей аналізується як предметне втілення людської діяльності і суспільних відносин.

Ключові слова: система цінностей, культурна традиція, суспільні відносини, людська діяльність.

В статье исследуются проблемы формирования системы ценностей в контексте развития культурных традиций. Система ценностей анализируется как предметное воплощение человеческой деятельности и общественных отношений.

Ключевые слова: система ценностей, культурная традиция, общественные отношения, человеческая деятельность.

In this article problems of formation of the system of values in the context of development of cultural traditions have been investigated. The system of values as substantive embodiment of human(e) activity and social relations have been analyzed.

Key words: system of values, cultural tradition, social relations, human activity.

Формування і розвиток системи цінностей сьогодні привертає пильну увагу не тільки політологів, але й представників усіх інших галузей соціально-гуманітарного знання: філософів, соціологів, психологів, істориків та ін. Проблема цінностей, в максимально широкому значенні, завжди виникала в епохи знецінення культурних традицій та дескридитації ідеологічних підвалин суспільства. Саме криза афінської демократії змусила Сократа вперше поставити питання: «Що є благо?». А це – основне питання загальної теорії цінностей. Як в античній, так і в середньовічній філософії, ціннісні (етико-естетичні і релігійні) характеристики включались до самого поняття реальності, істинного буття. Вся традиція ідеалістичного раціоналізму від Платона до Гегеля характеризується нероздвоєністю розщепленістю онтології і аксіології, буття і цінності. Аксіологія як самостійна область філософського дослідження, виникає тоді, коли поняття буття роздвоюється на елементи: реальність і цінність, як об'єкт багатоманітних людських бажань і потреб. Головне завдання аксіології – показати можливості цінності в загальній структурі буття і як вона співвідноситься з «фактами» реальності. Крім того, як зазначає відомий український дослідник В. Бакіров, аксіологічна рефлексія може виступати одним з важливих факторів

інтеграції соціально-гуманітарних наук. На цю обставину неодноразово звертали увагу провідні спеціалісти у сфері вивчення ціннісної проблематики. Так, американський антрополог К. Клакхон відзначав: «Поняття цінності являє собою точку співпадіння для різних спеціалізованих суспільних наук і є ключовим поняттям для інтеграції досліджень у гуманістиці. Поняття цінності може поєднати різні спеціалізовані дослідження, допомогти в подоланні широко розповсюдженого в соціальних науках статично-описового підходу» [1].

Незважаючи на те, що поняття «цінність» вже досить давно виступає предметом дослідження різних наук: психології, соціології, політології, аксіології, а також є об'єктом пильної уваги філософії, на сьогодні єдиного підходу до даного поняття не вироблено. Як і раніше, актуально звучать слова М. Лосського: «Одні виводять ціннісний аспект світу з індивідуально-психічних переживань, інші – з неспіхичних факторів; одні вважають цінності суб'єктивними, інші наполягають на існуванні також і абсолютних цінностей; одні говорять, що цінність є відношення, інші – що цінність є якість; одні вважають цінності ідеальними, інші – реальними, треті – не ідеальними, але й не реальними» [2].

Проблеми цінностей присвячено безліч наукових праць як вітчизняних, так і зарубіжних вчених. В

огляді соціально-наукової літератури, проведеному Р. Лаутманом, подано близько чотирьох тисяч найменувань, в яких автори торкаються поняття цінності [3]. Інтенсивне дослідження природи цінностей у зарубіжних гуманітарних науках розпочалося наприкінці XIX – на початку XX століття. Даною проблематикою займалися такі авторитетні дослідники суспільного життя, як Е. Дюркгейм, М. Вебер, Т. Парсонс, У. Томас і Ф. Знанецький, К. Клакхон, У. Колб, Дж. Дьюї, Р. Перрі, Р. Інглехарт та ін.

Вперше поняття цінності було висунуте на перший план у логіці і в метафізиці Г. Лотце [4]. В політологію і соціологію проблематику цінностей увів М. Вебер. Цінність тлумачилася ним у неокантіанському сенсі. Щоб соціологічно операціоналізувати цінність, він зосередив свою увагу на тому, що Г. Ріккерт назвав «середнім царством» між трансцендентним («чиста» значимість, цінність, взята як самоцінність) та іманентним (буття). Іншими словами, М. Вебер аналізував «царство іманентного сенсу» – сенсу переживань і дій людей, тобто, згідно з веберівською термінологією, «сенсу, що суб'єктивно мається на увазі». Апелюючи до цього поняття, Вебер фіксував найголовніше і найсуттєвіше, що, на його думку, робить людську поведінку саме дією: такою вона виявляється лише у тому випадку, коли діючий індивід пов'язує з нею суб'єктивний сенс [5]. Вебер у своїй соціології виходив з неокантіанської передумови, згідно з якою осмисленим кожен людський акт стає лише у співвіднесенні до цінностей, у світлі яких артикулюються і норми поведінки людей, і їхні індивідуальні цілі. Цей зв'язок Вебер докладно відслідковував у своїй соціології релігії. Саме релігію він і розглядав в якості джерела сенсоутворюючих цінностей. Класичне визначення цінності дали У. Томас і Ф. Знанецький: «Під соціальною цінністю ми розуміємо будь-який факт, який має доступні членам певної соціальної групи емпіричний зміст і значення, виходячи з яких він є або може стати об'єктом діяльності» [6]. Їм належить також визначення цінностей як більш або менш виявлених правил поведінки, за допомогою яких група зберігає, регулює та поширює відповідні типи дій серед своїх членів. У першому випадку в якості соціальної цінності може виступати, по суті, будь-який предмет, який сприяє задоволенню людських потреб: будинок, одяг, продукти харчування та ін. Розглядаючи ж в якості соціальних цінностей правила поведінки (соціальні норми), У. Томас і Ф. Знанецький тлумачать ці норми не як елементи внутрішньої духовної структури особистості, а як якісь зовнішні по відношенню до індивіда явища, які мають обов'язковий характер і певні «емпіричний зміст і значення» [7].

У. Томас і Ф. Знанецький виділяють два види цінностей: цінності-норми і цінності-установки. Цінності-норми не тільки викликають, але й відображають певні установки соціальної групи.

Цінності-установки тільки викликають установки, але самі їх не відображають. Необхідно відзначити, що загалом концепція У. Томаса і Ф. Знанецького розроблена в руслі нормативного розуміння цінностей.

Існує також психологічний, або утилітаристський, підхід до інтерпретації цінностей (його розвивали Р. Перрі, Дж. Дьюї, К. Льюїс), коли в якості цінності розглядається будь-яке утворення, що служить для задоволення людських потреб і реалізації інтересів людини. «Є тільки одне первісне джерело цінностей, а саме інтереси людини», – писав Р. Перрі [8].

На думку Р. Перрі, цінність виступає об'єктом інтересу. «Будь-який об'єкт, яким би він не був, набуває цінності, коли будь-який інтерес, яким би він не був, поширюється на нього», – писав Р. Перрі [9]. Класифікація цінностей, розроблена Р. Перрі, також ґрунтується на характері інтересів, що породжують дані цінності, та якості знання, яке орієнтує (іншими словами, знання індивіда про взаємозв'язок його інтересів і цінностей). Таким чином, Р. Перрі розрізняє цінності істинні й хибні, розвинені й нерозвинені, складні й прості, негативні і позитивні, приховані й активні, екзистенціальні та ідеальні, такі, що повторюються, і прогресивні.

Дж. Дьюї пов'язував цінності з потребами організму. Він вважав, що цінність породжується ірраціональними імпульсами, які йдуть з глибин людської психіки. Досліджувати цінність можна не за допомогою аналізу висловлювань людей, а за допомогою аналізу людських дій. Таким чином, цінність у Дж. Дьюї виявляється не реальним фактом, а якимось мислительним утворенням, інструментом тлумачення соціальної ситуації, у якій буття і свідомість злиті воедино [10].

Феноменологічну концепцію цінностей розвивав М. Шелер. Він розглядав цінності як об'єктивні якісні феномени, які не залежать ні від свідомості і сприйняття суб'єкта, ні від предметів, які є носіями даних цінностей. М. Шелер спростовував суб'єктивістський погляд на природу цінностей, відповідно до якого цінності існують лише тією мірою, якою вони сприймаються або відчуються суб'єктом. Він відзначав, що «в акті відчуття цінностей сама цінність дана як щось зовсім відмінне від почуття, і тому зникнення відчуття не торкається її буття» [11].

Цінності у Шелера пов'язуються з емоційністю людини. Він визнає, що ціннісний світ індивіда не є чимось незворушним, а розвивається історично. Всі цінності, за М. Шелером, розташовані ієрархічно. Ця ієрархія має такий вигляд:

1. Ряд цінностей приємного і неприємного відчуття, їм відповідають відчуття задоволення і болю.
2. Ряд цінностей вітального відчуття, їм відповідають відчуття сили і втоми, здоров'я і хвороби.
3. Ряд духовних цінностей, які характеризуються відірваністю від сфери тілесного і матеріального:
 - а) естетичні цінності;
 - б) цінності справедливого і несправедливого (законного і незаконного);

в) цінності чистого пізнання [12].

У філософії М. Гартмана, який зробив вагомий внесок у вивчення саме аксіологічної проблематики, цінності постають як позачасові, загальні, іматеріальні, вічні утворення. «Цінності – такий самий останній «факт», який ні з чого не виводиться, як і походження Всесвіту» [13]. Цінності, за Гартманом, є ідеальними сутностями, які не виникають з матеріальних об'єктів і не залежать від діяльності суб'єкта. Цінності можуть потрапляти до поля зору індивідів, можуть випадати з нього, але як такі вони не припиняють свого існування. У різні історичні епохи одержують перевагу, або стають актуальними різні цінності, однак це диктується історичними факторами, а не буттям самих цінностей. М. Гартман розрізняв буття цінностей та їх значення. Останнє існує лише у людській свідомості. Зведення буття цінності до її значення, на його думку, являє собою підміну цінності результатом оцінки. За такого підходу цінності виявляються залежними від громадської думки, хоча в дійсності все виглядає навпаки, а саме: громадська думка і погляди окремих осіб залежать від актуальності у теперішній час тих чи інших цінностей.

У працях Е. Дюркгейма цінності розглядаються як елемент функціонуючої соціальної системи. Він здійснив спробу зіставити зміст домінуючих ціннісних уявлень з типом соціальної системи у цілому. За Дюркгеймом, цінності – це ідеали, «колективні уявлення», які є головними «двигунами» поведінки людини і за якими стоять реальні та діючі колективні сили. На великих ціннісних ідеалах формуються та ґрунтуються цивілізації [14]. Для нього питання полягало в тому, як у таких ідеалах побачити витoki цінностей, що мають утворюватися, як здійснюється зв'язок речей із різними аспектами ідеалу. Автором «колективних уявлень», цінностей-ідеалів, за Дюркгеймом, є саме суспільство, яке втілює в них спосіб структурної організації спільної діяльності людей. Цінності є фактором усталеного та нормального функціонування соціального організму.

У рамках структурного функціоналізму Т. Парсонса цінності розглядаються як вищі принципи, на основі яких існує згода як в малих суспільних групах, так і у суспільстві в цілому. Цінності, які характеризуються як «неемпіричні об'єкти», що викликають благоговійне відношення, шанобу, повагу – у цьому зв'язку беруться, головним чином, цінності морально-релігійного порядку – надають відповідних якостей моральним нормам, які до них апелюють, додаючи їм загально-обов'язкової значимості. Цінність, за Т. Парсонсом, конструється на основі загальноприйнятих уявлень про бажане. Тому «соціальні цінності – це загальноприйняті уявлення про бажаний тип соціальної системи, перш за все про суспільство в уявленні його власних членів» [15]. За Парсонсом, соціальні цінності є продуктом культури, а точніше культурної традиції.

Початок інтенсивної теоретичної розробки проблеми цінностей у вітчизняній літературі було покладено у середині 60-х років. З того часу інтерес до цієї проблеми постійно зростає.

Найбільш поширеним розумінням цінностей було їх тлумачення як ідеалів [16; 17]. Так І. Попова, відзначала, що під цінностями «доцільно розуміти узагальнені уявлення (ціннісні уявлення), які виступають як суспільні ідеали, стереотипи суспільної та індивідуальної свідомості, що функціонують як ідеальні критерії оцінки й орієнтації особистості та суспільства» [18]. Разом з тим, дослідниця переконливо доводила, що цінності виникають на основі потреб, але потім відокремлюються від «утилітарно корисного» і набувають самостійного характеру. Вони одержують специфічне неутилітарне значення і функціонують як засіб самоствердження і самоповаги членів суспільства. На перший план виступає не те, що безумовно необхідно, без чого не можна існувати (це завдання вирішується на рівні потреб), не те, що вигідно з точки зору матеріальних умов буття (це рівень інтересів), а те, що сприймається як належне, що відповідає уявленню про призначення людини та її гідність. «Навіть тоді, коли самі потреби-інтереси суспільно корисні і носять піднесений характер, їх усвідомлення, яке реалізується у практичних оцінках, є утилітарне у порівнянні з ціннісними уявленнями», – вказувала І. Попова [19].

Головний висновок із досліджень, які здійснювалися у цьому напрямі, полягає в тому, що потреби, інтереси і цінності взаємообумовлені, взаємно впливають одне на одного. Оскільки саме інтереси виявляються найбільш важливими силами, навколо яких відбувається формування соціальної структури суспільства, і оскільки вони лежать в основі ідеологічної та пізнавальної діяльності даного соціуму, то пронизують собою всю систему його цінностей, суспільну культуру. При цьому інтереси отримують своє завершення і функціонують вже як безпосередні спонукальні причини діяльності, її мотиви через певні форми символізації за допомогою системи соціальних цінностей.

До цього часу розроблено багато теоретичних підходів, розгорнутих концепцій, які певним чином пояснюють сутність феномену «цінність». Однак ці концепції часто суперечать одна одній. Слід виділити вузлові моменти, навколо яких зосереджені сьогодні теоретичні дискусії.

Перший вузловий момент торкається розгляду в якості цінності деякого об'єкта чи атрибута цього об'єкта, іншими словами, чи є об'єкт цінністю або чи має він якусь цінність. Розуміння цінності як атрибута було притаманне античній філософії, а також мало місце в теоретичних концепціях психологів (Г. Олпорта, К. Роджерса, С.Л. Рубінштейна, Д.М. Узнадзе та ін.). За даною інтерпретацією термін «цінність» багато в чому збігається з терміном «сенси» і «значущість» та втрачає власний неповторний зміст. У сучасній

науці розуміння цінності як атрибута практично не зустрічається [20].

Другий вузловий момент поділяє точки зору, відповідно до яких цінностями вважаються оточуючі людину предмети, які мають для неї значення, або такі, що задовольняють її потреби, або ж цінностями визнаються особливі абстрактні сутності. Залежно від відповіді на дане запитання вирізняють два теоретичні напрями – натуралізм і антинатуралізм. З позицій натуралізму цінністю видається все, що сприяє ефективному розвитку людської природи, тобто біопсихологічних здібностей і задатків людини, задоволенню її потреб. Сутність антинатуралізму полягає у відриві цінностей від потреб та інтересів індивіда. З точки зору антинатуралістів «цінності – це ідеальні сутності, сфера яких знаходиться поза людським досвідом і які не залежать від людських інтересів» [21]. Натуралістичне трактування розвинуто у роботах Р. Перрі, С. Пеппера, з ними багато в чому згодні Г. Беккер, Т. Парсонс, Р. Лінтон, К. Клакхон, її дотримувались У. Томас і Ф. Знанецький.

Більшість філософських, безліч психологічних і деякі соціологічні підходи виходять з протилежної точки зору, а саме: вважають, що цінність не може бути виведена з людських потреб. Ще Платон вважав, що «благо – це те, що існує заради нього самого» [22]. Під цінністю у рамках даного підходу розглядаються найрізноманітніші явища: від соціальної норми до усвідомленого і прийнятого сенсу життя.

Типовим визначенням цінності як деякого об'єкта можна, на наш погляд, вважати визначення, яке було дане А. Ручкою. «Цінність є матеріальним або ідеальним предметом, який має певну життєву значимість для даного соціального суб'єкта, тобто здатність задовольняти його потреби та інтереси» [23]. Подібної точки зору дотримуються В. Оссовський [24], Л. Юлдашев [25] та ін. Необхідно відзначити, що у літературі є дуже поширене тлумачення даного явища, коли «під цінністю розуміється усякий предмет будь-якого інтересу, бажання, прагнення тощо» [26].

Існує група дослідників, для яких цінності – факти людської психіки: погляди, уявлення, переконання, емоції та ін. Так, на думку І. Суріної, цінності – це значущі, загальноприйняті й такі, що поділяються у суспільстві переконання відносно цілей, до яких люди повинні прагнути, і основні засоби їх досягнення [27]. Згідно з М. Лапіним, «цінності... – узагальнені уявлення людей про цілі і норми своєї поведінки, які втілюють історичний досвід і концентровано відображають сенс культури окремого етносу й усього людства» [28].

Цікавим є трактування цінностей як явищ особливої реальності. Серед маси оточуючих людину предметів цінність виділяється своєрідним онтологічним статусом. О.С. Богомолів тлумачив її як елемент суспільних відносин, опредмечених у формі соціальних інститутів [29]. Практично з ним солідарний Д.О. Леонт'єв: «Система цінностей...

являє собою предметне втілення системи діяльностей і суспільних відносин, які виражають сутність життєдіяльності даної спільноти, її конкретно-історичного способу життя» [30].

Дещо детальніше пояснюють природу цінностей М. Карват і В. Мілановський. Вони вважають, що в предметах об'єктивної дійсності, узятих самих по собі, цінностей немає. Їх взагалі не існує в ізоляції від соціуму, за відсутності суб'єкта. Але певна властивість предмета даної дійсності може стати і стає цінністю, «зв'язавшись» із відповідною властивістю суб'єкта (в першу чергу, з потребами, інтересами останнього) [31]. Відносини між цими двома типами властивостей породжують і створюють цінність. Отож вона має, релятивну природу, «природу ставлення», одночасно вона є і об'єктивною і суб'єктивною. Обґрунтовуючи поняття «цінності» у рамках державознавства, дослідник Н.В. Мельникова в принциповому плані приєднується до цієї ж позиції [32].

Третій вузловий момент проходить між розумінням цінності як індивідуального утворення і розумінням цінності як надіндивідуального утворення. Деякі теоретики розглядають цінність лише як індивідуальне утворення. Так, Р. Перрі вважав, що «суспільство не має зацікавленості, волі, не думає, не має самосвідомості, свободи, відповідальності і не насолоджується щастям», отже, воно не може продукувати цінності, що є виключно прерогативою індивіда [33].

Протилежна точка зору виходить з того, що цінність є надіндивідуальною реальністю. Причому у цьому випадку можна твердити як про цінності великих соціальних груп, соціальних систем та ін., так і про деякі трансцендентальні сутності. У даному випадку ніяким чином не заперечується існування і взаємозв'язок з цінностями таких феноменів, як мотиви, потреби, інтереси, ціннісні орієнтації окремих індивідів, вони лише визнаються вторинними по відношенню до надіндивідуальних цінностей. На протигагу даній точці зору існує помірковано індивідуалістський підхід, який аналогічним чином не заперечує існування надіндивідуальних цінностей, а визнає їх вторинними щодо індивідуальних, результатом узгодження індивідуальних цінностей членів якоїсь спільноти людей, або ж трактує їх як сенси, що індивіди поділяють незалежно один від одного. Мабуть, немає сенсу заперечувати чи відкидати факт існування цінностей як індивідуальних або надіндивідуальних утворень. Проблема полягає лише в їх узгодженні.

Четвертий вузловий момент поділяє свідомий і несвідомий способи включення цінностей до структури особистості. У літературі досить поширені погляди, які відображають обидві точки зору. Перша позиція ґрунтується на традиційному розумінні соціальної регуляції як чогось зовнішнього по відношенню до індивіда. Найбільш крайнім проявом даного підходу видається теорія З. Фрейда, в якій фіксується постійна боротьба внутрішніх імпульсів індивіда (id) з вимогами суспільства, культури, моралі (superego) [34].

Однак в останні десятиліття соціальні вимоги перестали розглядатися як такі, що неминуче конфліктують з індивідуальною мотивацією та обмежують внутрішню свободу людини. Крім того, соціальна регуляція вже не розглядається як дещо зовнішнє по відношенню до індивіда, а скоріше як елемент структури соціалізованого індивіда.

Соціальні цінності, що відбиваються у свідомості крізь призму індивідуальної життєдіяльності, входять до психологічної структури особистості у формі особистісних цінностей. Кожній людині притаманна індивідуальна специфічна ієрархія особистісних цінностей. Як правило, для них характерна висока усвідомленість, вони відображаються у свідомості в формі ціннісних орієнтацій. А.Г. Здравомислов відзначає, що «сукупність ціннісних орієнтацій, що склалися, усталилися, створюють свого роду вісь свідомості, наступність певного типу поведінки і діяльності, яка виражена у направленості потреб та інтересів» [35].

Ціннісна орієнтація базується на психологічному феномені установки, який був експериментально і теоретично розроблений у працях Д.М. Узнадзе. Він відзначає, що «у випадку існування якої-небудь потреби і ситуації її задоволення у суб'єкта виникає специфічний стан, який можна охарактеризувати як установку його до здійснення певної діяльності, направленої на задоволення його актуальної потреби» [36]. На відміну від неусвідомлених установок, змістом «соціальної установки» є модель майбутньої дії, яка поєднує в собі мету і засоби досягнення. Цілісна і відносно стійка система фіксованих соціальних установок на цілі і засоби діяльності складає ціннісні орієнтації особистості. Система ціннісних орієнтацій, на думку В.Я. Ядова, автора диспозиційної теорії, на відміну від найпростіших соціальних установок утворює вищий рівень саморегуляції, такий «життєвий план», пов'язаний з головними соціальними сферами діяльності людини [37]. Слід мати на увазі, що не дивлячись на близькість понять «установка» і «ціннісна орієнтація», вони далеко не тотожні. Якщо ціннісна орієнтація сформувалася в процесі взаємодії з тими чи іншими сторонами дійсності і направлена на вироблення майбутньої лінії поведінки, то установка – це лише найбільш стійка, відносно вузька частина системи ціннісних уявлень, сфокусована у певному напрямі, на певний предмет і у певній ситуації.

П'ятий вузловий момент торкається функцій індивідуальних та надіндивідуальних цінностей і описується за допомогою протиставлення норми

й ідеалу. Мова йде про те, чи визнаються у якості цінностей деякі норми і стандарти поведінки, яких слід дотримуватися, або ж життєві цілі, ідеали та сенси, які задають загальні напрями діяльності, але не регламентують поведінку. Функціональні відмінності між нормами і власне цінностями достатньо чітко окреслені Л.І. Іванько: «Цінності великою мірою співвідносяться з цілевизначальними сторонами людської діяльності, тоді як норми тяжіють переважно до засобів і способів її здійснення. Нормативна система більш жорстко детермінує діяльність, ніж ціннісна, бо, по-перше, норма не має градацій: її або наслідують, або ні. Цінності ж розрізняються за «інтенсивністю», характеризуються більшим або меншим ступенем наполегливості. По-друге, конкретна система ґрунтується на внутрішній монолітності: людина в своїй діяльності дотримується її цілком і повністю одномоментно; неприйняття якого-небудь з елементів цієї системи означає нестійкість, суперечливість її особистісної структури відносин. Що стосується системи цінностей, то вона, як правило, будується за принципом ієрархії: людина здатна «жертвувати» одними цінностями заради інших, варіювати порядок їх реалізації. Нарешті, ці механізми виконують, як правило, різну рольову функцію у формуванні особистісно-мотиваційної структури діяльності. Цінності, виступаючи певними цільовими орієнтирами, визначають верхню межу рівня соціальних претензій особистості. Норми ж – це середній «оптимум», переступивши межі якого, особистість ризикує опинитися «під обстрілом» неформальних санкцій» [38]. Звідси органічно випливає теза про те, що тільки визнання цінності як ідеалу, який виходить і виводить за межі наявної даності, дає змогу зрозуміти не просто надіндивідуальність, але й надособистісність цінностей, володіння ними своїм «голосом», своєю енергією, що дозволяє їм виконувати функцію вищого критерію для орієнтації у світі і опори для особистісного самовизначення.

Ця теза є підґрунтям для визначення місця цінностей у політиці, де вони набувають загально методологічного значення як засоби виявлення суспільних зв'язків і функціонування соціальних інститутів. Соціальна система, незалежно від масштабу, передбачає наявність певних спільних цінностей, які б підтримувались всіма членами соціуму і виконували роль механізму для регулювання спільної людської діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бакиров В.С. Ценностное сознание и активизация человеческого фактора. – Харьков: Вища школа, 1988. – С. 69.
2. Лосский Н.О. Ценность и Бытие. Бог и Царство Божие как основа ценностей. Бог и мировое зло. – М.: Республика, 1994. – С. 225.
3. Колб У. Изменение значения понятия ценностей в современной социологической теории // Современная социологическая теория в ее преемственности и изменении / Под ред. Г. Беккера, А. Боскова. – М.: Изд-во ин. литературы, 1961. – С. 122.

4. Российская социологическая энциклопедия / Под общ. ред. Г.В. Осипова. – М.: Изд. группа НОРМА-ИНФРА-М, 1999. – С. 5.
5. Вебер М. Основные социологические понятия // Вебер М. Избранные произведения: Пер. с нем. / Сост., общ. ред. и послесл. Ю.Н. Давыдова; Предисл. П.П. Гайденко. – М.: Прогресс, 1990. – С. 603.
6. Томас У., Знанецкий Ф. Методологические заметки // Американская социологическая мысль. Тексты. – М.: Изд-во Московского ун-та, 1994. – С. 343.
7. Ручка А.А. Ценностный подход в системе социологического знания. – К.: Наукова думка, 1987. – С. 112.
8. Лебедев И.А. Политические ценности как сложный и многомерный объект // Вестник Московского ун-та. Сер. 12 полит. науки. – 1999. – № 2. – С. 42.
9. Соколов Е.В. Основные идеи общей теории ценностей Р.Б. Перри // Проблема ценности в философии. – М.; Л.: Наука, 1966. – С. 158.
10. Прозерский В.В. Проблема ценности и оценки в философии Д. Дьюи // Проблема ценности в философии. – М.; Л.: Наука, 1966. – С. 171-180.
11. Чухина Л.А. Феноменологическая аксиология Макса Шелера // Проблема ценности в философии. – М.; Л.: Наука, 1966. – С. 182.
12. Там же – С. 191.
13. Горнштейн Т.Н. Проблема объективности ценностей в философии Николая Гартмана // Проблема ценности в философии. – М.-Л.: Наука, 1966. – С. 196.
14. Дюркгейм Э. Ценностные и «реальные» суждения // Дюркгейм Э. Социология, ее предмет, метод, предназначение: Пер. с фр. А.Б. Гофмана. – М.: Канон, 1995. – С. 298-300.
15. Парсонс Т. Система современных обществ: Пер. с англ. Л.А. Седова, А.Д. Ковалева. – М.: Аспект Пресс, 1998. – С. 18.
16. Бакурадзе О.М. Истина и ценность // Вопросы философии. – 1966. – № 7. – С. 45.
17. Сагатовский В.Н. Социалистический образ жизни и активная жизненная позиция личности // Нравственная жизнь человека. – М.: Мысль, 1982. – С. 15.
18. Куявский М.Б., Моин В.Б., Попова И.М. Сознание и трудовая деятельность. – К.; Одесса: Вища школа, 1985. – С. 26.
19. Попова И.М. Ценностные представления и «парадоксы» самосознания // Социологические исследования. – 1984. – № 4. – С. 31.
20. Леонтьев Д.А. Ценность как междисциплинарное понятие: опыт многомерной реконструкции // Вопросы философии. – 1996. – № 4. – С. 17.
21. Соколов Е.В. Основные идеи общей теории ценностей Р.Б. Перри // Проблема ценности в философии. – М.; Л.: Наука, 1966. – С. 154.
22. Платон. Диалоги. – М.: Мысль, 1986. – С. 430.
23. Ручка А.А. Ценностный подход в системе социологического знания. – К.: Наукова думка, 1987. – С. 132.
24. Осовський В.Л. Методологічні проблеми соціологічного дослідження цінностей професійної діяльності // Філософська думка. – 1986. – № 1. – С. 49.
25. Юлдашев Л.Г. Теории ценностей в социологии: вчера и сегодня // Социологические исследования. – 2001. – № 8. – С. 148.
26. Ивин А.А. Основания логики оценок. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1970. – С. 12.
27. Сурина И.А. Ценности. Ценностные ориентации. Ценностное пространство: вопросы теории и методологии. – М.: Социум, 1999. – С. 14.
28. Лапин Н.И. Модернизация базовых ценностей россиян // Социологические исследования. – 1996. – № 5. – С. 5.
29. Богомолов А.С. Опредмечивание, ценности и социологическое познание // Социологические исследования. – 1975. – № 2. – С. 53-61.
30. Леонтьев Д.А. Ценность как междисциплинарное понятие: опыт многомерной реконструкции // Вопросы философии. – 1996. – № 4. – С. 20.
31. Карват М., Милановский В. Политические ценности // Элементы теории политики / Под. ред. В.П. Макаренко – Ростов-на Дону: изд-во Ростов. ун-та, 1991. – С. 224-227.
32. Мельникова Н.В. Методологічні проблеми ціннісних визначень політики і влади // Актуальні проблеми політики: Зб. наук. пр. – Одеса: Юридична література, 2001. – Вип. 10-11. – С. 685.
33. Соколов Е.В. Основные идеи общей теории ценностей Р.Б. Перри // Проблема ценности в философии. – М.; Л.: Наука, 1966. – С. 165.
34. Фрейд З. Психология бессознательного: Сб. произведений: Пер. с нем. – М.: Просвещение, 1990. – С. 448.
35. Здравомыслов А.Г. Потребности. Интересы. Ценности. – М.: Политиздат, 1986. – С. 202.
36. Узнадзе Д.Н. Экспериментальные основы психологии установки. – Тбилиси: Изд-во Академии наук Грузинской ССР, 1961. – С. 170.
37. Ядов В.Я. О диспозиционной регуляции социального поведения личности // Методологические проблемы социальной психологии. – М.: Наука, 1975. – С. 95-98.
38. Іванько Л.І. Ціннісно-нормативні механізми регуляції // Культурная деятельность: Опыт социологического исследования / Отв. ред. Л.Н. Коган. – М.: Наука, 1981. – С. 150-151.

Рецензенти: Колісниченко А.І. – д.і.н., професор;
Громадська Н.А. – к.політ.н., в.о. доцента.